

Etiska riktlinjer för patienters medverkan i klinisk undervisning

Svenska Läkaresällskapet
Svensk sjuksköterskeförening
Sveriges läkarförbund

ETISKA RIKTLINJER FÖR PATIENTERS MEDVERKAN I KLINISK UNDERVISNING

Bagrund

Den verksamhetsförlagda utbildningen är en förutsättning för att studenter inom olika vårdutbildningar ska uppnå sådana kunskaper, förmågor och färdigheter som krävs för att få en viss yrkesexamen och legitimation. Genom att delta i vården av patienter ges studenter möjlighet att tillämpa teoretisk kunskap i klinisk verksamhet och att få träna och utveckla olika färdigheter, t.ex. att möta patienter på ett professionellt sätt. Den verksamhetsförlagda utbildningen är även central för att utveckla studenternas professionella identitet och för att förstå hur hälso- och sjukvården fungerar.

Ur patientens perspektiv kan det vara en betydande skillnad mellan att vara tillgänglig för studenter under deras utbildning jämfört med att ta emot vård av färdigutbildad och legitimerad vårdpersonal. Patienters medverkan i klinisk undervisning ska bygga på respekt för självbestämmande och integritet. En principiell utgångspunkt för riktlinjerna är därför att patienten bör ge sitt godkännande, det vill säga lämna ett frivilligt informerat samtycke, för medverkan i klinisk undervisning. En annan viktig utgångspunkt är att patientens säkerhet aldrig får äventyras genom deltagande i klinisk undervisning.

Verksamhetschefen har det yttersta ansvaret för att dessa principer tillämpas i verksamheten, men handledare och studenter har ett eget ansvar för att etiken kring patienters medverkan i klinisk undervisning upprätthålls. De etiska krav som är kopplade till patientens autonomi måste emellertid också ställas i relation till samhällets och alla patienters intresse av att hälso- och sjukvården kontinuerligt förses med ny och adekvat utbildad personal. I förlängningen handlar frågorna som dessa riktlinjer berör också om allmänhetens förtroende för vården och dess personal.

Riktlinjerna vänder sig till program- och kursansvariga inom vårdutbildningar på grundutbildningsnivå, till kliniska verksamhetschefer och handledare som tar emot studenter, samt till studenter som under sin grundutbildning har verksamhetsförlagd utbildning. Riktlinjerna är formulerade på ett sätt som ska vara möjliga att tillämpa i varje situation i vården. Den konkreta tillämpningen av dessa måste dock utformas utifrån den specifika verksamhetens krav och möjligheter. Frågor som rör studenters möjlighet att läsa patientjournaler i undervisnings- syfte tas inte upp i riktlinjerna.

Allmänna principer

- För att patienter ska ha en positiv inställning till att medverka i klinisk undervisning är det viktigt att de känner trygghet och har förtroende för den vård som ges.

- Patienters medverkan i klinisk undervisning ska baseras på ett frivilligt informerat samtycke. De ska informeras om vad en medverkan innebär. Det bör säkerställas att de verkligen har förstått informationen. Patienter ska känna sig fria att tacka ja eller nej till medverkan samt trygga med att det inte får några konsekvenser för den fortsatta vården om de inte vill medverka.
- Kravet på ett informerat samtycke är särskilt viktigt när medverkan innebär ett extra moment för patienter som enbart sker av utbildningsskäl eller där den kroppsliga och personliga integriteten berörs på ett mer påtagligt sätt. Det kan t.ex. handla om träning av kroppsundersökning och andra tekniska färdigheter, eller då studenter kan komma att ta del av särskilt känsliga uppgifter under samtal med patienter.
- För att det ska vara praktiskt möjligt att erbjuda en god klinisk undervisning för framtidens vårdpersonal kan dock formerna för att inhämta det informerade samtycket variera beroende på vilken typ av undervisning det rör sig om.
- Under förutsättning att patienter har fått en tydlig information om att det finns studenter som deltar i vården och att man som patient har rätt att tacka nej till studentmedverkan, bör det finnas möjlighet att presumera samtycke till att studenter får delta i den allmänna vården av patienter. Som exempel där presumerat samtycke är tillräckligt är studentnärvaro under ronder, operationer och team- eller behandlingskonferenser. Om patienter uttrycker önskan att studenter överhuvudtaget inte involveras i vården ska detta respekteras.
- Det är av stor betydelse att studenter får erfarenheter från att delta i vård av patienter som har nedsatt eller helt saknar beslutsförmåga. Särskild hänsyn bör då tas till patientens beroende och utsatta situation. Patienter med nedsatt beslutsförmåga ska när så är möjligt ges individuellt anpassad information. Patientens uttryckta vilja ska som regel respekteras även i dessa fall.
- Särskild omsorg ska tas i bedömningen om det är lämpligt att ett barn medverkar i undervisningssammanhang. I takt med en ökande mognadsgrad ökar barnens möjlighet att själva få bestämma. Barns uttryckta vilja ska som regel respekteras, något som gäller i högre grad för de äldre barnen. Yngre barn ska emellertid också ges möjlighet att tillsammans med sina vårdnadshavare avgöra om de vill medverka.

Ansvar

Verksamhetschefens ansvar

- komplettera dessa generella riktlinjer med lokala riktlinjer som är anpassade till den specifika verksamhetens krav och möjligheter,
- upprätta fungerande system för information till patienter om studentmedverkan i vården och att det finns möjlighet för patienten att avstå från att medverka i undervisningen,
- tydliggöra för all personal att den kliniska undervisningen ska bedrivas på ett etiskt och juridiskt försvarbart sätt samt att studenterna ska erbjudas en god lärandemiljö.

Handledarens ansvar

- se till att berörda patienter informeras om att studenter kan komma att delta under mottagningsbesök eller under vårdtiden,
- inhämta informerat samtycke till att studenter får närvara vid, alternativt utföra en viss undersökning eller behandling, samt tydligt informera patienterna om vad en eventuell

medverkan i undervisningsmomentet innebär för dem, liksom att det inte får några konsekvenser för den fortsatta vården om de väljer att tacka nej till att medverka,

- anpassa antalet studenter som deltar i samtal med eller undersökning/behandling av en patient beroende på situationen,
- vara medveten om att man fungerar som etisk förebild för studenter, även vid inhämtande av informerat samtycke och vid genomförande av undervisning där patienter medverkar.

Studentens ansvar

sätta patientens säkerhet och hälsa i första hand genom att

- uppträda så att patienten inte får en felaktig uppfattning om kompetensnivå eller befogenheter,
- informera sin handledare om information som framkommit rörande en viss patient och som kan vara av betydelse för dennes säkerhet och hälsa.

visa respekt för patientens självbestämmande och integritet genom att

- försäkra sig om att patienten samtycker till att medverka i en aktuell undervisningssituation och respektera dennes rätt att säga nej,
- om möjligt, samtala med och undersöka patienten i enrum,
- beakta tystnadsplikten,
- aldrig diskutera patientfall så att personer som inte är direkt involverade i vården kan förstå vem det handlar om,
- aldrig kommentera patienter, inte heller anonymt, i sociala medier.

bemöta patienten på ett ansvarsfullt sätt genom att

- vara tydlig med att man är student,
- använda ett patientcentrerat förhållningssätt och ett vårdat språk,
- visa tacksamhet gentemot patienten som medverkat i undervisningen och därmed bidragit till studentens lärande.

Svenska Läkaresällskapet är läkarkårens vetenskapliga organisation och verkar för en bättre hälso- och sjukvård för dagens och morgondagens patienter.

Dessa riktlinjer är framtagna av Svenska Läkaresällskapets delegation för medicinsk etik
Läkaresällskapets utbildningsdelegation,
Läkaresällskapets kandidat- och underläkarförening,
Sveriges läkarförbunds etik- och ansvarsråd samt
Sjuksköterskornas etiska råd inom Svensk sjuksköterskeförening.

Antagna den 8 april 2016
Svenska Läkaresällskapet
Box 738, 101 35 Stockholm
08-440 88 60 www.sls.se